

Tisztelt Bíráló Bizottság!

A hivatalos bírálatok kritikai észrevételeire az opponensek sorrendjében az alábbi válaszokat, reflexiókat fogalmazom meg.

Először *Finszter Géza* a büntetőjog eredetével kapcsolatosan a szerző óvatosságnak tekintett megfogalmazására utal, „aki nem kíván állást foglalni abban a nehéz kérdésben, hogy vajon a jog első csírái már az állam „feltalálása” előtt megjelentek, avagy a jognak nevezhető jelenségek megszületésének feltétele az állam bármilyen egyszerű szervezeti kezdeményeinek a létrejötte.”

A szerzői óvatosság e tekintetben – úgy vélem – ajánlott, hiszen nem vagyok sem e kérdéskörrel foglalkozó jogtörténész, sem az állam- illetve jogelmélet szakavatott művelője. A vonatkozó német nyelvű büntetőjogi szakirodalomban is első mondatként az olvasható, hogy a jog, így a büntetőjog eredete és kezdete „elvész a történelem homályában.” Az talán biztosabban állítható, hogy a büntetés, a büntetőjog korai időszakát a bosszú gondolata és az egyes embernek autoritás alá rendelése határozta meg. Azonban önmagában a bosszú nem teljességgel alakította a büntetőjog képét. Inkább bizonyos jogkörök különülhettek el, ezen belül elsősorban a büntetés különböző formákat öltött: a család, a nemzetség, a törzsi szövetség, majd az állami kezdetek keretében. A bosszú tulajdonképpen értelemben csak az egyes nemzetségek közötti kapcsolatokat uralta. (Vö. von *Bar*, Carl Ludwig: *Geschichte des deutschen Strafrechts und der Strafrechtstheorien* 2. Neudruck der Ausgabe Berlin 1882. Scientia Verlag, Aalen, 1992. 4-5. p.; *Rüping*, Hinrich – *Jerouschek*, Günter: *Grundriß der Strafrechtsgeschichte*. 5. Aufl. C.H. Beck, München, 2007. 4-5. p.)

A bosszú személytelenné válási folyamata a büntetőjog kezdetének története: a privát és a köz jellegű büntetés egymás mellett is funkcionált ugyan, de büntetőjog történeti folyamata a privátról a köz irányába történő leválás jegyében zajlott le. (Vö. *Maurach*, Reinhart – *Zipf*, Heinz: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. Teilband 1. 7. Aufl. C. F. Müller Juristischer Verlag, Heidelberg, 1987. 43. p.)

A büntetőjog kialakulásával összefüggésében az értekezésben is említett óbabilóniai Kr. e. 1755-i Hammurápi törvényeiről az a két irányú konkrét megállapítás rögzíthető, hogy egyrészt már túllépett a törzsi hagyományokon az állam irányába, másrészt a talio elve egyértelműen szabályozást kapott/nyert a jog, a büntetőjog irányába.

Finszter Géza opponens az Alaptörvénnyel, az alapvető jogokkal kapcsolatban hivatkozik az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdésére azzal, hogy az Alaptörvény a Preambulumnak (Nemzeti Hitvallásnak) normatív tartalmat tulajdonít(hat), így az alkotmány lehetőséget kínálhat az alapvető jogoknak szinte parttalan korlátozására.

Először is leszögezhető, hogy a hivatkozott R) cikk értelmében magát az Alaptörvényt kell a Nemzeti Hitvallással összhangban értelmezni. A Nemzeti Hitvallásra vonatkozó megítélés eltérő, vitatott lehet, de nézetem szerint az valójában egy valós/érdemi normatív tartalmat nélkülöző, pusztán politikai deklaráció. Az alapvető jogokat viszont az alsóbb szintű jogszabályok, illetve a joggyakorlat „bontja ki,” tölti meg tartalommal. Ezzel összefüggésben kell megemlíteni az Alaptörvény 28. cikkét, amely rendelkezés valamennyi jogszabályra vonatkozik, és ezzel a teleologikus értelmezéssel a jogszabályokat a bennük foglalt rendelkezések és alapelvek célját figyelembe véve kell értelmezni és alkalmazni.

Az opponens által hivatkozott új Be. kódexnek az előkészítő eljárásra vonatkozó 343. §-a viszont valóban riasztó és az alapvető emberi jogokat súlyosan és aggályosan korlátozó rendelkezés.

Ezt követően az *Irk Ferenc* opponens által is érintett és kiegészítő megjegyzéssel illetett társadalomra veszélyességgel kapcsolatban az alábbiakat emelném ki.

- A társadalomra veszélyesség elsősorban személyi kategóriájának „felfedezése” – az opponenssel egyetértve – valóban nem a szovjet jogtudomány terméke. Így pl. a belga Adolphe *Prins* 1910. évi társadalom védelmével foglalkozó művének már fő jellemzője az elkövetői társadalomra veszélyesség hangsúlyozása (Vö. *Nagy Ferenc*: Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1986. 31. p.)
- A társadalomra veszélyesség *eredendően nem* genuin *büntetőjogi*, dogmatikai, hanem eredetileg szociológiai kategória, kifejezi a magatartás büntetendővé nyilvánításának indokát.
- A társadalomra veszélyesség *többféle szerepet, feladatot* láthat el, közülük kettőt szabadjon megnevezni.

Az *egyik* a jogalkotót instruáló, tájékoztató, irányító funkció, vagyis, hogy milyen – *ontológiai* – magatartás legyen/lehet büntetendő. Tehát ez a jogalkotónak a helyes döntéséhez nyújt motiváló elveket, tényezőket. Német szakkifejezéssel élve a magatartás lehet az egyik oldalon védelmet érdemlő (*schutzwürdig*), a másik oldalon büntetésre érdemes (*strafwürdig*). A büntetésre érdemesség számára pedig a védett jogtárgy értékének van jelentősége, ha nem is egyedül mérvadó. (Vö. *Jescheck*, Hans-Heinrich – *Weigend*, Thomas: *Lehrbuch des Strafrechts Allgemeiner Teil*. 5. Aufl. Duncker & Humblot, Berlin, 1996. 50-51. p.)

A társadalomra veszélyesség *másik – normatív* – szerepköre, hogy a bűncselekmény törvényi fogalmának eleme lett. Ez először viszont a szovjet büntetőjog megoldása volt és szovjet hatásra a társadalomra veszélyesség kategóriáját a magyar büntetőjog ismeretesen az 1950. évi Btá-val vette át és lett hazánkban fogalmi elem. Ezt követően a honi büntetőjog-tudomány „szelídítette” büntetőjogi dogmatikai kategóriává és helyezte el a bűncselekmény-fogalom rendszerében mind a mai napig. Ezzel összefüggésben a szegedi büntetőjogi iskola képviselői (Tokaji, Nagy) az ontológiai és a normatív

egységeként értelmezett társadalomra veszélyességet a bűncselekmény fogalmán belül, mint kodifikált materiális jogellenességet fogják fel és helyezik el. A jogellenesség ugyanis a büntetőjogban a társadalomra veszélyesség jogi értékelése. (*Tokaji Géza: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban KJK Bp. 1984. 116-120. p.; Nagy Ferenc: A társadalomra veszélyesség és az anyagi jogellenesség In: Büntetőjog I. Általános Rész Hvg Orac, Bp. 2012. 204-206. p. 3. kiadás 2015. 180-182. p.)*

Irk Ferenc opponens a kockázatokkal szembeni büntetőjogi küzdelemben hiányolja a jogállami felelősségi, beszámítási elvek megnevezését, és azok kifejtését. Ezek az elvek azonban széles körben ismertek a büntetőjog képviselői körében: a törvényesség/anyagi jogi legalitás elvétől a bűnösségi elven keresztül a büntetőjog ultima ratio követelményig.

A könyv-értekezés 32. oldalán elhelyezett táblázatban igyekeztem összefoglalni ezen „elv-összesítést,” amely lényegében a jogállami büntetőjog tartó pilléreinek minősíthető. Ezen elvek részletes kifejtése azonban egy külön dolgozat tárgya lehet(ne).

Szintén *Irk Ferenc* opponens hiányolja a kizárólag a veszélyek elleni küzdelemre kialakított büntetőjogi rendszer hiányának okait, illetve az okok feltárását. Az első reakció részéről az, hogy a veszély a jogállami büntetőjog számára kockázatos, mondhatni veszélyes kategória. Ezért úgy gondolom, hogy ennek oka – kissé egyszerűsítve fogalmazva – az, hogy a veszélyre épülő ilyen rendszer már nem lenne nevezhető jogállami büntetőjogi szisztémának, hanem az elkövető veszélyességét megelőzni, illetve elhárítani igyekvő rendőri, biztonsági „büntetőjognak”, a lényeges, jogállami garanciális elemektől megfosztott, de legalábbis „lecsupaszított,” akár határozatlan tartamú biztonsági intézkedésekkel egyetemben. Azonban alapvető követelmény a demokratikus jogállamban az, hogy a büntetőjogi beavatkozás az alapvető jogállami büntetőjogi alapelvek, így – egyebek mellett – tettfelelősség, a szükségesség és arányosság elve alapján valósuljon meg.

Megítélésem szerint büntetőjogilag különbség tehető/teendő az elkövető által teremtett veszély és az elkövető személyi veszélyessége között. Az első veszély kategória valamely büntetendő cselekmény megvalósulásának a kockázata; ez az ún. cselekmény-, vagy tett-veszélyesség, a szélesedő körben elterjedő veszélyeztetési deliktumokkal. A másik veszély kategóriát a potenciális elkövetőben rejlő kriminális szándék határozza meg, ez a személyi vagy elkövetői veszélyesség, amely azonban a jogállami büntetőjogban a felelősségrevonás alapjaként önmagában elfogadhatatlan. A korábbi és a hatályos Btk. (80. §) tartalmazta/tartalmazza viszont a büntetés kiszabásának elvi szabályait, közöttük az *elkövető társadalomra veszélyességét* is. Ennek értelmében a bűnelkövető nem általában, hanem a bűncselekmény elkövetése folytán veszélyes a társadalomra. Ezen elkövetői veszélyesség mértékére a megnyugtatóbb és a határozottabb következtetést is az elkövetett bűncselekményből, annak jellegéből, jellemzőiből lehet levonni. E bünteteskiszabási kategória vizsgálata mindenekelőtt az egyéni (speciális) megelőzés céljának szempontjából jelentős.

Az első veszély a büntetendőség, a második a büntethetőség *kiterjesztésével* hozható összefüggésbe. Megjegyezhető, hogy a kiterjesztés kifejezés német megfelelője a

„Vorverlagerung,” amely fogalom büntetőjogi kontextusban különösen népszerű a németeknél, jóllehet nem eredeti büntetőjog-dogmatikai kategória. E megnevezéssel az a jelenség/módszer illelhető, amikor a jogalkotó új büntetőjogi norma alkotása vagy jogszabály-értelmezés útján ún. klasszikus bűncselekmények elkövetésének virtuális idősíkján előbbre helyezi, kiterjeszti a büntetendőséget és ezzel egyúttal/egyben távolabb hozza azt a tényleges, materiális sérelem/eredmény okozásától.

A *kriminálpolitikával* kapcsolatos kritikai észrevételekre reflektálva először is rögzíteni szeretném, hogy a könyv-értekezésben a kriminálpolitika átfogóbb jellegű, részletes bemutatása nem volt célom. Erre utal(hat) az értekezés vonatkozó VIII. fejezet alcíme is, ugyanis a büntetőjogi dogmatikának a kriminálpolitikával való kapcsolatát, összefüggéseit kívántam vizsgálni.

Viszont osztom *Irk Ferenc* és *Finszter Géza* opponensek azon kritikai észrevételét, amely hiányolja az OKKRI által 1993-ban, majd 1998-ban készített és megjelentetett kriminálpolitikai vitaanyagot, illetve koncepciót. Valószínűleg ezek hozzájárulhattak volna a pontosabb és árnyaltabb kriminálpolitikai kép kialakításához.

Úgy vélem, hogy a büntetőjogi dogmatika és a kriminálpolitika kapcsolatát illetően *Irk Ferenc* opponens elsősorban a kriminálpolitika felől kiindulva közelíti meg, míg jómagam elsősorban a büntetőjogi dogmatika szemszögéből kívántam vizsgálni e kérdéskört.

A dogmatika felől közelítve továbbra is úgy gondolom azonban, hogy a büntetőjogi dogmatika – talán túlzottan is – (át)kriminálpolitizálódott. *Tóth Mihály* is úgy látja, hogy „napjaink büntetőjogának fejlődését egyre gyakrabban értékes és fontos dogmatikai tételek semmibe vétele, tudatos félre tétele, vagy tudatlanságból adódó mellőzése jellemzi.” Továbbá megítélésem szerint a praktikus, nemritkán aktuálpolitikai célokat követő gyakorlati kriminálpolitika uralja a jelenlegi helyzetet. Ilyen szituációban már az a felvetés, kérdés fogalmazható meg, hogy a hagyományos dogmatikáról lehet-e még beszélni a jelenlegi körülmények közepette.

Ezzel, illetve az előbbiekkal egyáltalán nem gondolom ellentétesnek *Irk Ferenc* azon - általam is egyetértett - nézetét, hogy a tudomány által kialakított elméleti megfontolások és a kriminálpolitika gyakorlati megvalósítása, azaz az elmélet és a gyakorlat között jelentős távolság tapasztalható, és így hiányzik közöttük a párbeszéd.

Mindezt nagyon jól mutatja megítélésem szerint az a körülmény is, hogy a jelenleg hatályos Btk. kodifikációjának – közvetlen – előkészítése során nem állt fel a korábbiakban szokásos kodifikációs szakmai bizottság/munkacsoport, és – három ügyvédi praxist is folytató docensen kívül – egyetlen bűnügyi szakterülettel foglalkozó egyetemi tanárt sem kérdeztek meg, nem voltak kíváncsiak a szakmai véleményükre, ez feltehetően „zavaró tényező” lett/lehetett volna.

Irk Ferenc opponensnek a *jóvátétellel* kapcsolatban hiányérzete támadt „vajon a szerző e kiválasztott témakörben milyen nézeteket képvisel?”

Megítélésem szerint az ősi eredetű jóvátételi alap gondolat egyértelműen helyeselhető, nevezetesen az, hogy az elkövető az általa a sértettnek okozott sérelmet/kárt/hátrányt a törvényi keretek alapján a sértett által elfogadott módon és mértékben jóváteszi. Ennek jogalkotói és jogtechnikai kivitelezési módozatai igen eltérőek lehetnek. Az erre vonatkozó lényegi áttekintést tartalmazza a könyv-értekezés a 133., és 137. oldalain a jóvátétel formái, illetve a bűnelkövető általi jóvátételi modellek megnevezés alatt. Ezek sorából – véleményem szerint – nem emelhető ki olyan változat, amely egyedül és kizárólagosan „üdvözítő” lenne/lehetne. Azonban az mindenképp leszögezhető, hogy a határozottan támogatandó különböző jóvátételi megoldások egyrészt nem veszély nélküli eszközök, így csak megfelelő garanciák mellett alkalmazhatóak. Másrészt nem általános gyógyírt jelentenek a problémákra és csak korlátok figyelembevételével jöhet szóba az alkalmazásuk. Mindezek fényében és ismeretében is viszont a hazai (büntető) gyakorlatban a jóvátétel jogintézményét a jövőben hatékonyabban ki lehetne használni és bátrabban lehetne igénybe venni mind a büntető eljárási, mind az anyagi büntetőjog területén. (Vö. *Bárd Petra*: Helyreállító igazságszolgáltatás. In: *Borbíró Andrea* (főszerk.): *Kriminológia*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016. 945-946. p.)

A következő opponens *Tóth Mihály* véleményében kritikai észrevételként szerepel az, hogy a büntetőjog tudományának rendszerét átfogóan bemutató elemzésben *Losonczy* professzor munkássága „esetleg többet érdemelhet néhány rövid utalásnál.” Ezzel az opponensi megállapítással egyetértve, *Losonczy István büntetőjogi* munkásságának bemutatása valóban bővebb elemzéssel is történhetett volna az arányosság keretein belül. Ehhez az is hozzáfűzhető, hogy *Losonczy* professzor viszont méltó helyet kapott a könyv függelékében olvasható életrajz-gyűjteményben.

A *Tóth Mihály* által kívánt *Losonczy*-bővítéssel is összhangba hozható *Finszter Géza* opponensi értékelése is, amely szerint az anyagi büntetőjog hazai tudománya 1945 utáni „mába éró” korszakának bemutatása (VI. fejezet 5. és 6. alpont) „megérdemelt volna egy önálló fejezetet.” Elgondolkodtató és akceptálható ez a kritikai élű opponensi javaslat.

Tóth Mihály opponensi véleményében a jelölttel, azaz jómagammal egyetértésben szintén „mind határozottabban tetet öltő veszélynek” tekintti „a hagyományos dogmatika” erózióját, „s a szimbolikus, pusztán demonstratív, „kirakat”-célokat szolgáló büntetőjog” térnyerését.

Ezt közel három évtizeddel ezelőtt *Hassemer* német professzor úgy fogalmazta meg, hogy a büntető normák és a büntetéssel fenyegetések komoly kétségek mellett csak úgy kaphatnak értelmet, hogy a büntetőjogi rendszer a jelenlétét és a reakciókészségét dokumentálja, ezáltal pedig csupán a hatékonyság és a társadalom-védelem látszatát közvetíti és ennél fogva a nyilvánosságot becsapja. Így a büntetőjog a feladatát már nem tudja teljesíteni, mert nem szavahihető. (*Hassemer, Winfried*: *Einführung in die Grundlagen des Strafrechts*. 2. Aufl. C. H. Beck, München, 1990. 71-72. p.)

A büntetőjog ezen *szimbolikus funkcióját* a legújabb hazai szakirodalomban *Gönczöl Katalin* a büntető populizmussal hozza összefüggésbe. Szerinte büntető populizmusról akkor beszélhetünk, „ha az uralkodó politikai elit a közvélemény nyomására hivatkozva a

bonyolult társadalmi jelenségekre [...] folyamatosan leegyszerűsítő, látványos és gyors sikereket ígérő módon reagál. Ez az elit a súlyos társadalmi konfliktusok enyhítésének érdemi kezelése helyett hatalomtechnikai megoldásként, szavazatszerzési célból nyúl a társadalmi kontroll kiterjesztéséhez.” (Gönczöl Katalin: A punitív kriminálpolitika és a büntető populizmus – egymást fedő fogalmak? Jogtudományi Közlöny 2014/11. 542-543. p.)

Véleményem szerint a szimbolikus büntetőjog és a büntető populizmus közé nem feltétlenül tehető egyenlőségjel, nem tekinthetők teljesen azonosnak. Azonban a két fogalom/jelenség viszonyában nagyon szoros az összefüggés, „kereszteznek”, „metszik egymást”: a szimbolikus büntetőjog szolgáltat(hat)ja a formai keretet, a büntető populizmus pedig a formai kereten belül a tartalmi magyarázatot ad(hat)ja az érdemi problémakezelés elmaradására vonatkozóan.

Másként kifejezve, lényegében ugyanazon társadalmi jelenség kétirányú, azaz más nézőpontból történő megközelítéséről van szó. A büntető populizmus a társadalmi reakciók, a társadalmi problémák oldaláról közelít, míg a szimbolikus büntetőjog a populizmus ezen ontológiai jelenségét kívánja büntetőjogi rendszerbe illeszteni, azaz normatív leképezni, az ontológiai/kriminológiai tartalom indokát legitimmé, elfogadottá/akceptálhatóvá tenni.

Az ontológiai és a normatív oldal kölcsönhatásban lévő együttesének célja pedig elsősorban a társadalom, a közvélemény biztonságérzetének megnyugtatása, a közhatalom működőképessége legalábbis látszatának a dokumentálása és fenntartása.

Végezetül nagyon megköszönöm az opponensek át- és továbbgondolásra készítő kritikai észrevételeit és köszönöm a dicsérő, elismerő megjegyzéseket is.

2017.09.05.

